

широкого вовлечения студентов в волонтерскую деятельность во внеурочное время, раскрываются формы подготовки будущих социальных педагогов к волонтерской деятельности в роли организаторов волонтерского движения.

Ключевые слова: волонтерское движение, волонтер, социальные педагоги, профессиональная подготовка, волонтерская практика.

S. Nikolayenko

THE VOLUNTEER PRACTICE AS THE INTEGRAL PART OF INTENDING SOCIAL PEDAGOGUES' TRAINING TO WORK IN THE CONDITIONS OF TERRITORIAL CENTERS

The article deals with the role and place of voluntary practice of the social pedagogue students' training and their professional forming. The main tasks and forms of voluntary practice of future social pedagogues and its influence on their professional forming are described in the article. The paper is devoted to the aspects of students involving into the volunteer work in their spare time; some forms of intending social pedagogues training to volunteer as organizers of voluntary movement are suggested.

Key words: volunteering, a volunteer, social pedagogue, professional training, volunteering practice.

УДК 378.041

О. О. Петрикей

НАЯВНІСТЬ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Стаття присвячена дослідженню проблеми професійного саморозвитку майбутніх соціальних педагогів. Аналізуються педагогічні умови професійного саморозвитку майбутніх соціальних педагогів, зокрема наявність професійно важливих якостей соціального педагога як внутрішньої умови.

Ключові слова: професійний саморозвиток, професійна підготовка соціальних педагогів, професійно важливі якості.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Історичний аналіз становлення соціальної педагогіки свідчить про зростання потреб у соціально-педагогічних послугах в умовах перехідних, кризових періодів розвитку суспільства. Практика доводить, що для того, щоб відповідати рівню сучасних вимог, майбутньому фахівцю необхідно не тільки успішно займатися в системі спеціально організованої підготовки, а й весь час працювати над собою, професійно саморозвиватися та самовдосконалюватися. У положеннях Національної доктрини розвитку освіти України в ХХІ столітті зацентовано увагу на необхідності створення умов для особистісного розвитку, творчої самореалізації та професійного саморозвитку кожного громадянина України, здатного до постійного пошуку нестандартних способів вирішення будь-якого професійного завдання. Важливо, щоб він теоретично й практично був здатний аналізувати свої професійні можливості й на цій основі визначати програму власного подальшого фахового зростання на будь-якому етапі своєї діяльності. Вагомим чинником для реалізації цих вимог є націленість майбутнього фахівця на професійний саморозвиток. Але цей процес можливий лише за наявності певних умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Питання вдосконалення навчального процесу вищої педагогічної школи у своїх дослідженнях розглядали А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Беспалько, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Майборода, М. Шкіль, М. Ярмаченко та ряд інших учених. Проблемі професійної підготовки майбутнього соціального педагога присвячено праці за такими напрямками: теорія соціальної

педагогіки (М. Галагузова, І. Зверева, А. Капська, І. Липський, А. Мудрик, А. Рижанова, Л. Стефан та ін.); управління якістю соціальної освіти (М. Євтух); педагогічний, психологічний та управлінський аспекти професійної підготовки соціального педагога (Л. Міщик); професійна підготовка соціальних педагогів в умовах неперервної освіти (В. Поліщук); дидактичні основи підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності (С. Харченко).

Професійний розвиток і саморозвиток особистості був об'єктом дослідження багатьох психологів та педагогів (К. Абульханової-Славської, Г. Балла, Л. Виготського, Л. Митіної, С. Рубінштейна, Б. Федоришина). Дослідження окремих аспектів професійного саморозвитку та шляхів його формування знайшло відображення у працях учених у контексті готовності майбутніх педагогів до професійного саморозвитку (М. Костенко, Т. Тихонова, Т. Степанова, Т. Стрітьєвич, П. Харченко), самоосвіти (Ю. Калугін, О. Малихін, І. Наумченко), самовиховання (С. Єлканов, О. Кучерявий, Л. Рувінський), самоактуалізації та самореалізації (Є. Бакшеева, Г. Балл, Ю. Долінська, В. Калошин, М. Лазарєв, Н. Сегеда), розвитку майбутнього вчителя як суб'єкта професійної діяльності і розвитку (Г. Аксьонова, О. Пехота) та ін.

Питання професійного саморозвитку майбутніх спеціалістів та умов його формування набуває все більшої актуальності. Успіх у професійній сфері, як правило, пов'язаний із наявністю певних індивідуальних та особистісних якостей.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Отже, враховуючи актуальність проблеми та її недостатню розробленість, метою нашої статті є аналіз професійно важливих якостей соціального педагога як умови формування його професійного саморозвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Модернізація освіти неможлива без усвідомлення соціального педагога як активного суб'єкта, який пізнає та перетворює себе в процесі діяльності. Відповідність сучасним вимогам до конкурентоспроможного фахівця вимагає від соціального педагога не тільки успішно займатися в системі спеціально організованої підготовки, а й постійно працювати над собою, професійно самовдосконалюватися. Це у свою чергу потребує певних умов, які б сприяли професійному саморозвитку майбутнього соціального педагога.

Під впливом нових вимог, що йдуть як із зовні, від професії і суспільства, так і зсередини, від власних інтересів, потреб, установок, здібностей, можливостей, майбутньому соціальному педагогу ще в процесі навчання у вищому навчальному закладі необхідно зрозуміти сутність процесу професійного саморозвитку і його значущість для спеціаліста. У зв'язку з цим особливо актуальним є свідоме та емоційне сприйняття ним обраної професії, яка має приносити задоволення, становити сенс життя і сприяти саморозвитку.

Ці якості сприяють успішному виконанню професійної діяльності, ефективному розв'язанню професійних завдань, особистісно-професійному зростанню й удосконаленню особистості.

Умови підготовки до професійного саморозвитку спеціаліста можна умовно поділити на дві групи:

- 1) зовнішні, пов'язані з освітнім процесом у вищому навчальному закладі;
- 2) внутрішні, пов'язані з характеристикою особистості самого студента.

Без активної участі самої особистості, без її прагнення неможливо досягнути високих результатів у професійній підготовці і високого рівня професійного саморозвитку майбутнього спеціаліста. Розглядаючи внутрішні умови підготовки майбутнього соціального педагога, варто відзначити, що вони безпосередньо пов'язані з професійно важливими якостями особистості спеціаліста.

Ґрунтуючись на тому, що професійно важливі якості особистості є необхідними для забезпечення будь-якої професійної діяльності і її основних дій, у тому числі і професійного саморозвитку, важливим у нашому дослідженні є виділення професійно важливих якостей

соціального педагога.

Визначення поняття «професійно важливі якості» на сьогодні має значну кількість різноманітних трактувань. Аналіз літературних джерел дозволив виділити три наукових підходи до визначення професійно важливих якостей.

Перший підхід: професійно важливі якості – характеристики людини, що базуються на природній біологічній основі й визначають успішність і рівень пристосованості її до діяльності. Науковці, які дотримувались зазначеного підходу, до професійно важливих якостей відносили психофізіологічні, психологічні характеристики особистості, її здібності та здатності.

Другий підхід: професійно важливі якості – індивідуально-психологічні особливості фахівця. Прихильниками цього підходу є: І. Алексеева, О. Батаршев, Є. Майорова та ін. Професійно важливі якості – це індивідуальні властивості суб'єкта діяльності, необхідні й достатні для реалізації цієї діяльності на нормативно заданому рівні.

Третій підхід: професійно важливі якості – уміння, здібності й здатності особистості, що формуються у процесі навчання. Визначаючи перелік професійно важливих якостей, науковці виокремлюють, крім властивостей, здібностей, здатностей, ще й уміння (В. Вареник, О. Волков, Ю. Ірхін, О. Сегеда, В. Чирков та ін.).

Тож під професійно важливими якостями будемо розуміти психофізіологічні, психологічні характеристики та здатності особистості, що формуються, розвиваються у процесі професійної підготовки й діяльності та є основою її успішності.

Інституція професійної підготовки соціальних педагогів виникла у зв'язку з потребою суспільства у фахівця, здатних оволодіти сучасними технологіями соціально-педагогічної роботи, сукупністю професійних дій, спрямованих на встановлення, збереження чи поліпшення соціального функціонування дітей та молоді, а також на попередження негативних соціальних процесів. Такими фахівцями повинні були стати соціальні педагоги, головною метою діяльності яких було б створення умов для саморозвитку, самоствердження особистості, підтримки й стимулювання людини до активної життєдіяльності [2, с. 24].

Соціальний педагог – спеціаліст, зайнятий у сфері соціально-педагогічної роботи або освітньо-виховної діяльності. Він організовує взаємодію освітніх та позанавчальних установ, сім'ї, громадськості з метою створення в соціальному середовищі умов для соціальної адаптації та благополуччя в мікросоціумі дітей та молоді, їх усебічного розвитку [1, с. 24].

Так, А. Капська пропонує визначення соціального педагога як спеціаліста, що має фахову підготовку і зайнятий соціально-педагогічною діяльністю у соціумі. При цьому соціальний педагог виступає посередником між особистістю і державними (або громадськими) соціальними службами, органами, що мають захищати інтереси людини, особливо дітей і молоді. Соціальний педагог – це провідний організатор соціально-педагогічної діяльності, наставник, соціальний терапевт, соціальний захисник, громадський діяч [3, с. 851].

У свою чергу І. Зверева зауважує, що соціальний педагог вивчає і використовує реальні можливості виховного потенціалу суспільства у зв'язку з системою діючих соціальних чинників. Серед них – сім'я, громада, навчальний і трудовий колективи, друзі, неформальні групи, засоби масової інформації, мистецтво, політика, економіка [7, с. 242].

О. Безпалько зазначає, що відповідно до посадових обов'язків соціальний педагог вивчає: психолого-медико-педагогічні особливості дітей та молоді; умови їх життя в мікросоціумі; виявляє інтереси, потреби, труднощі, проблеми, конфліктні ситуації, відхилення в поведінці дітей та молоді; надає їм своєчасну допомогу та підтримку; виступає посередником між особистістю та організацією, сім'єю, спеціалістами різних соціальних служб, відомств та адміністративних органів; здійснює реабілітацію дітей-інвалідів; організовує роботу з дітьми та молоддю за місцем проживання; забезпечує соціальний супровід дітей-сиріт; здійснює профілактику негативних явищ серед дітей та молоді [1, с. 25].

Інакше кажучи, соціальний педагог – це професійно підготовлений спеціаліст у галузі педагогіки відносин у соціумі, що володіє педагогічним мисленням, із сформованими здібностями та вміннями приймати у соціальній практиці найбільш ефективні рішення, які відповідають конкретним особистісно-середовищним ситуаціям та дозволяють привести у рух реальні механізми розвитку соціальних ініціатив, творчої активності людини. Досягнути цього можна лише завдяки потребі у постійному професійному саморозвитку.

Погоджуючись із думкою Я. Кротова, ми вважаємо, що в цілому саморозвиток соціального педагога як майбутнього фахівця з вищою освітою відбувається в таких напрямках: зміцнюється професійна спрямованість і розвиваються необхідні здібності; удосконалюються, «професіоналізуються» психічні процеси, стан, досвід; підвищується почуття обов'язку, відповідальність за успіх професійної діяльності, влучніше виявляється індивідуальність студента; зростають домагання особистості студента в галузі своєї майбутньої професії; на основі інтенсивного передавання соціального та професійного досвіду і формування потрібних якостей зростають загальна зрілість і стійкість особистості студента; підвищується питома вага саморозвитку студента у формуванні якостей, досвіду, необхідних йому як майбутньому фахівцю; зміцнюються професійна самостійність та готовність до майбутньої практичної діяльності.

Таким чином, професійний саморозвиток є найважливішим елементом продуктивної професійної діяльності соціального педагога, поза яким вона є неефективною. Під професійним саморозвитком соціального педагога ми розуміємо цілісний, розгорнутий у часі багатокомпонентний, особистісно і професійно значущий процес цілеспрямованої діяльності соціального педагога з безперервної самозміни, свідомого керування своїм професійним розвитком, вибором цілей, шляхів та засобів професійного самовдосконалення, що сприяє формуванню індивідуального стилю професійної діяльності соціального педагога, усвідомленню передового досвіду і власної самостійної діяльності та є засобом самопізнання і самоусвідомлення.

На основі аналізу практики вітчизняної та зарубіжної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери (соціальних працівників та соціальних педагогів) Р. Вайнола засвідчує, що освітні програми підготовки фахівців цього профілю спрямовані на формування таких якостей особистості, як здатність до перенесення великих моральних випробувань, високий рівень саморегуляції, чуттєвості й перцептивності, створення ефекту особистісної привабливості тощо, а важливими умовами ефективності професійної діяльності є емоційне здоров'я, особистісна рівноваженість, поміркованість дій фахівця тощо.

Основними завданнями підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери стають: діагностика професійної придатності та науково-обґрунтований відбір майбутніх спеціалістів, оскільки даний вид професійної діяльності вимагає від її суб'єкта особливих особистісних якостей [2, с. 112].

А. Капська відзначає, що основними професійними якостями соціального педагога є емпатія, доброзичливість, делікатність, автентичність, відкритість, комунікабельність, компетентність, дотримання етичних норм і обов'язків [3, с. 851].

На основі робіт Ю. Галагузової Т. Василькової, Ю. Василькової, Р. Овчарової, Т. Шишковець та інших можна визначити такі професійно важливі якості соціального педагога:

- 1) професійна майстерність;
- 2) специфічні здатності й схильність до соціальної педагогіки;
- 3) моральні цінності.

Першу групу професійно значущих якостей особистості представляють такі, що забезпечують професійну майстерність соціального педагога:

– практичний розум або специфічне мислення соціального педагога, що виявляються в

умінні провести психолого-педагогічну діагностику дій і у виборі найбільш оптимального напрямку дій, у швидкому орієнтуванні в ситуаціях, що вимагають практичного застосування знань психології людей;

– педагогічна та психологічна вибірковість або здатність швидко реагувати на психологічний стан людей, уміння співпереживати; схильність до психологічного аналізу поведінки, власних вчинків та вчинків інших людей;

– педагогічний і психологічний такт, який полягає у вмінні соціального педагога швидко знаходити доцільну форму спілкування з людьми, у чуйності, уважності, чемності, природній поведінці та ін., у вмінні викликати до себе прихильність людей, вступати в діловий контакт, здатності поширювати свою енергію, оптимізм на інших людей.

Друга група професійно важливих якостей соціального педагога формується на основі специфічних здібностей у результаті оволодіння професійними знаннями, уміннями та навичками. Соціальний педагог отримує знання, вивчаючи загальну теорію соціальної педагогіки, її принципи, в той же самий час отримуючи знання про себе, свої уподобання, сильні та слабкі сторони власної особистості, без знань яких неможливо підтримувати плідні відносини з клієнтом. Професійні вміння соціального педагога – це вміння слухати іншу людину, вміння і навички самоствердження, вирішення проблем, що виникли як у клієнта, так і у себе, вміння і навички розв'язання конфліктів.

До третьої групи професійно важливих якостей соціального педагога ми віднесли його моральні цінності, які є основою, духовним стрижнем професійної сутності соціального педагога. У процесі формування фахівця у ВНЗ вони наповнюються конкретним професійним змістом. До цих цінностей можна віднести: компетентність, професійний обов'язок, професійну відповідальність, професійну дисципліну, порядність, турботу про благополуччя інших, повагу до прав людини.

У свою чергу неприпустимими у професійній діяльності соціальних педагогів вважаються такі якості: некомпетентність; байдужість, неуважність, відсутність любові до людей; грубість, хамство, дратівливість, нестриманість; безвідповідальність, відсутність почуття обов'язку; нечесність, кар'єризм, використання посади у своїх цілях; корисливість, меркантильність; бездуховність, аморальність; агресивність, жорстокість, злість; авторитарність; формалізм, бюрократизм; нездоров'я (у тому числі нервово-психічне); зарозумілість, цинізм, заздрість; негнучкість; самовихваляння, балакучість; гидливість, неприязнь до хворих і літніх; не вміння розв'язувати конфліктні ситуації [6, с. 76].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, майбутній фахівець соціально-педагогічної сфери має бути готовим до діяльності в непередбачуваних, кризових умовах соціального середовища, вміти прийняти оптимальне рішення в екстремальних умовах. Вагомим чинником для реалізації цих вимог є його спрямованість на професійний саморозвиток. Однією з умов, що забезпечують його формування, є наявність професійно важливих якостей соціального педагога.

Професійний саморозвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки визначається не лише особливостями розвитку його професійно значущих особистісних якостей. Детермінантами цього процесу може виступити й змістове, технологічне забезпечення професійної підготовки в умовах вищого навчального закладу.

Література

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола ; заг. ред. А. Й. Капської. – К., 2002. – 164 с.
2. Вайнола Р. Х. Педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога у процесі професійної підготовки: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 «Теорія і

методика професійної освіти» / Ренате Хейкіївна Вайнола. – К., 2009. – 542 с.

3.Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

4.Зеер Э. Ф. Психология профессионального образования / Э. Ф. Зеер. – М. : Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «Модек». – 2003. – 480 с.

5.Мартинюк І. А. Розвиток професійно важливих якостей у майбутніх психологів для роботи в початковій школі: дис. ... кандидата психол. наук: 19.00.07 / Ірина Анатоліївна Мартинюк. – К., 2004. – 205 с.

6.Міщик Л. І. Теорія і практика професійної підготовки соціального педагога: монографія / Л. І. Міщик. – Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка. – 2011. – 116 с.

7.Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / Т. Ф. Алексеєнко, Т. П. Басюк, О. В. Безпалько та ін. ; за ред. І. Д. Звереві ; М-во освіти і науки України, Ін-т проблем виховання АПН України. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.

О. А. Петрикей

НАЛИЧИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО ВАЖНЫХ КАЧЕСТВ КАК УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМОРАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Статья посвящена исследованию проблемы профессионального саморазвития будущих социальных педагогов. Анализируются педагогические условия профессионального саморазвития будущих социальных педагогов, в том числе наличие профессионально важных качеств социального педагога как внутреннего условия.

Ключевые слова: профессиональное саморазвитие, профессиональная подготовка социальных педагогов, профессионально важные качества.

O. Petrykey

THE AVAILABILITY OF PROFESSIONAL QUALITIES AS THE FACTOR OF PROMOTING PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT OF SOCIAL TEACHERS

The article investigates the problem of professional self-development of intending social workers. The paper analyzes the pedagogical conditions of professional self-development of intending social workers, including the availability of professionally important qualities of social pedagogy as an internal condition.

Key words: professional self-development, training social workers, professionally important qualities.